

A FEJLŐDÉSLELEKTANTÓL AZ ANTROPOLÓGIÁIG

Rudi Supek: Psihologija i antropologija. Nolit, Belgrád, 1981.

A fejlődéslelektan egyenes úton vezeteti kutatóját az antropológia felé — egészen addig a kérdésig, hogy mi is az ember. Ahhoz pedig, hogy megtudjuk valakiről, kicsoda is ő valójában, tudnunk kell, *honnan jött és hová megy*. Fejlődésútjából sejthető meg, hogy mi is, illetve hogy mivé válhat; ezért van az, hogy a fejlődéslelektan és az antropológia úgyszólván kiegészítik egymást — vezetni be Pszichológia és antropológia című esszégyűjteményét Rudi Supek. És ennek az sem mond ellent, hogy egyesek az ember fejlődéslelektana felől közelítik meg az antropológiát (mint Arnold Gehlen), mások pedig (Claude Lévi-Strauss például) az etnológia felől.

A kötet gyűjtőcíme mögött változatos tartalom rejlik: esszék, melyek korábban már megjelentek valahol, de amelyeket a kiadvány szerkesztési koncepciójának megfelelően többé-kevésbé átdolgozott, kibővített, új adatokkal egészített ki a szerző. Az esszék logikai tengelye két viszonyon nyugszik: a személyiségfejlődés és a pszichobiológia, valamint az ember és a művelődésantropológia viszonyán. A kettőt a szerző Szociálpszichológia és szocialista humanizmus című, a jugoszláv pszichológusok III. kongresszusán elhangzott és először 1969-ben publikált referátuma fűzi egybe.

Itt kell emlékeztetni arra, hogy a XIX. század pszichológiájának és szociológiájának az ember társadalmi természetének tolmácsolásában az individualizmus és a kollektívizmus voltak a határkövei. A pszichológia — lévén hogy az egyén tanulmányozása felé fordult — szükségszerűen individualistává lett, a társadalmat vizsgáló-kutató szociológia pedig kollektivistá színezetet kapott. Közös bennük, hogy tárgyukat — a pszichológia az egyedi ember, a szociológia a társadalom teljességét — illetően azonos módon a teljességre törekednek. Az antropológusok sem vá-

laszhatnak más utat: a tudományok rendszerében az antropológia egyfelől a fejlődéslelektannal: az *ember* fejlődéstörténetével, másfelől az etnológiával: az *emberi civilizáció* fejlődéstörténetével határos. A pszichológia és a szociológia viszonya pedig egybevág a szociálpszichológia és a szocialista humanizmus, vagyis az „individuíális” és a „kollektív” tudat viszonyával.

Az újkori filozófia magáévá tette a szofista Protagorász tanítását: „mindennek mértéke az ember, a létezőknek, hogy vannak, a nemlétezőknek, hogy nincsenek”. Ennek megértéséhez bele kell lapoznunk a filozófia történetébe. A preszokratikus filozófiák a világ (kozmosz), minden dolgok végső elveinek megértésére törekedtek; az embert a kozmosz részeként vizsgálták. Szókratész és a szofisták viszont az embert helyezték a filozófia középpontjába. Éppen Protagorász és Szókratész egyik tanítványa, Arisztipposz nevezte el az új felfogást *anthropizmosznak* (szó szerinti latin fordításban: *humanizmus*). Nem igényel túl nagy fantáziát a szókratészi fordulat társadalmi háttere és napjaink társadalmi történései között párhuzamot találni: a demokrácia uralomra jutása az antik görög társadalomban bonyolultabbá tette az egyén és a világ viszonyának megértését, az emberi létezés ellentmondásai leplezetlenebbül tárultak fel, mint korábban. A hagyományok kormányozta társadalomban az egyéni sors nem vált (nem válhatott) filozófiai problémává; amikor a patriarchális arisztokrácia hatalma megtört, megingott a társadalmi mozgások, az emberi törekvések, az erkölcsi kérdések megítélésének látszat-objektivitása, és maradt „mindennek mértéke az ember...” Ha a napjaink társadalmát megrázkódtató történések (jóllehet magasabb szinten) csak némileg is emlékeztetnek, párhuzamot mutatnak azokkal, melyek az antik humanizmust éreltették, nem nehéz feltárni azt a logikai

vonulat, amelyen szerzőnk vezetni végig a humanizmus eszméjét Rousseautól Hegelig és innen a humanizmus marxista értelmezéséig, a szocialista humanizmusig (prométheuszi humanizmus): mindenki szabad fejlődésének feltétele minden egyén szabad fejlődése.

A személyiség fejlődése a pszichobiológia fényében fejezetcím három esszét fog egybe — Henry Wallon A pszichikus fejlődés dialektikája; Pierre Janet A szégyenlősség, a szeretet és a gyűlölet; Jean Piaget Mi a gondolkodás tényleges funkciója. E tanulmányok mindegyikének középpontjában egy-egy olyan ember (pszichológus) áll, akivel a szerzőnek hosszabb-rövidebb ideig tartó kapcsolata volt. (Mellesleg: a személyes kapcsolat szálai szövik át a második rész esszéinek vezéralakjait — antropológusokat — is.)

Henry Wallon az „új nevelés” francia csoportjának megalapítója, aki a lelki fejlődést olyan folyamatnak tekintti, melyben az egyéni és a társadalmi nem különíthető el: a társadalmi nem külső nyomás vagy kényszer, hanem belső szükséglet. A valóság ellentmondásai nemcsak hogy feloldhatók, hanem a megértés és a magyarázat elemeivé válnak, minthogy a valóság az ellentmondások ellenére, vagy az ellentmondások miatt az, ami. A szerző nyíltan vallja, hogy H. Wallon meghatározó hatással volt rá, mivel mint tudós, szerencsésen egyesítette magában a filozófiát, a pszichológiát és a pszichopatológiát, mint ember pedig a tudományos munkát mélyen humanista elkötelezettséggel művelte.

Pierre Janet-t a College France-on tartott előadásai révén ismerte meg a szerző. Ő a francia pszichológia „nagy öregje” (akkor már 80 éves, és elismerően a legnagyobb élő pszichológus) volt. Tudományos hírnevét még a XIX. században alapozta meg, amikor — bécsi kollégáját, Freudot megelőzve — feltárta a „tudattalan” fogalmát és jelentését, ezzel új fejezetet nyitva a pszichológia fejlődésében: a tudattalan a

motiváció és a pszichikus dinamika értelmezésének döntő tényezőjévé vált. (P. Janet egyúttal a dinamikus pszichológia egyik megalapozója is.)

A sorozat harmadik tanulmányát a modern pszichológia legmarkánsabb alakjának, Jean Piaget-nak szelleme és munkássága szövi át. (Piaget volt R. Supek doktori értekezésének opponense.) Piaget genetikailag, azaz történetileg és fejlődésében követi végig az egyénnek a gondolkodás és a megismerés elérhető szintjéig vezető útját. Eközben figyelme a megismerés olyan alapkategóriáira irányul, mint az osztályok, viszonyok, számok, tér, idő stb., melyek azóta a matematikai logika vagy a filozófia meghonosodott fogalmaiává váltak. A gondolkodás tényleges funkciója — ez R. Supek tanulmányának egyik fejezetcíme — a világ megismerése: az egyéni gondolkodás és tudás, ezekkel kölcsönhatásban pedig az egész személyiség az emberiség által már elért eredmények befolyása alatt alakul.

Az első rész *pszichológusait* a könyv második részében három *antropológus* biztos kézzel (és még biztosabb értékítélettel) megírt munkaportréja követi: *Az ember a művelődésantropológia fényében* címet viselő második részben Arnold Gehlen, Claude Lévi-Strauss és Margaret Mead munkásságával, valamint korunk tudományára gyakorolt hatásával ismerkedhetünk meg.

A szerző a tájékozottak biztonságával súlypontozza már a tanulmányok címében, még inkább tartalmában azokat a mozzanatokat, melyek a három antropológust magasan kiemelik azok sorából, akik az effajta munkák értékét a legyalogolt kilométerekben mérik, és akiknél a tudományos eszme (talán éppen ezért) valahol a talpokban rekedt meg, ezért nem juthatott fel a szürke kis sejtékig — idézhetnénk a szerző szellemes aforizmának is beillő megállapítását. Ezek a mozzanatok — differencia specificák — Gehlennél a tapasztalatfilozófiai antropológia, Lévi-Straussnál az ember a strukturális antro-

pológiában, Meadnél, pedig a társadalom, a nem és a személyiség összefüggései, maradéktalanul érzékeltetik azokat az összefüggéseket, melyek felvillantását a tanulmánykötet célozza: a pszichológia és az antropológia kölcsönös determináltságát. Kifejtésükben a szerző szélességben és mélységben egyaránt szabadon tallózik, feloldva ezzel a tudományos közlemények gyakran sajnálatosan száraz közlés módját, kizárólag a téma által korlátozva.

A rendszerelmélet tanúsága szerint

korunk tudományos diszciplínái a differenciálódás és az ezzel egyidejű integrálódás szakaszában vannak: egy-egy tudományon belül a tudományágak sora differenciálódik, ugyanakkor az interdiszciplináris területeken újabb és újabb tudományágak integrálódnak a határtudományokban. Erről az egyidejű, kétirányú folyamatról tanúskodik Rudi Supek könyve is, mely tucatnyi tudományág művelőinek tud újat mondani és még több újat sejtetni.

Szöllősy Vágó László

A BALKÁNI NÉPEK TALÁLÓSAINAK KORPUSZA

A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia új sorozatáról

Az utóbbi évtizedekben világszerte kifejezett érdeklődés nyilvánul meg a folklór egyik sajátos területe iránt; nyelvészek, folkloristák, művelődéstörténészek és más rokondiszciplínák kutatói foglalkoznak egyre nagyobb lendülettel azokkal a kérdésekkel, amelyek a kisepikai prózaműfajokhoz tartoznak. Miként az elnevezés is mutatja, a kisepikai prózaműfajok is több műfajt ölelnek fel, amelyek közül elsősorban a proverbiumok, a találósok, valamint újabban a viccek iránt nyilvánul meg kutató érdeklődés. A felsorolt műfajok némelyikének évtizedekig megjelenő folyóirata volt és van napjainkban is; különösen a parömiológia az, amelyet Nyugaton és Keleten egyaránt művelnek, s ezt a munkálkodást tekintélyes és nemzetközi érdeklődést kiváltó könyvek és elméletek dokumentálják.

E világszerte érvényesülő tudományos trendvonalról bizonyára nem függetlenül, de természetesen egyéb szempontok is közrejátszottak a belgrádi Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Nyelvi és Irodalmi Osztályának új vállalkozása és kiadványsorozata megindításában. Az SZTMA ugyanis 1980-ban megindította a Balkánon élő nem szláv népek találóskincsének kétnyelvű, változtatott közzétételét. A sorozatnak 1980-ban és 1981-ben eddig négy kötete jelent meg: a török, a cigány, az aromun

és az albán válogatott találós kötetek. Mivel olyan vállalkozásról van szó, amely jelentőségében a nemzetközi összehasonlító folklorisztika (és még néhány komparatív tudományszak) érdeklődésére tarthat számot, nem lesz érdektelen ismertetnünk a sorozat létrejöttének legfontosabb adatait, valamint koncepcióját.

A kötetek olvasója abban a szerencsés helyzetben van, hogy nem kell dühöngenie világosan megfogalmazott bevezetés hiánya miatt. A sorozat első kötetének élni ugyanis ott olvasható — nyilván a remélt nemzetközi érdeklődésre való tekintettel francia nyelven is — Vojislav Đurić akadémikus bevezető szövege, amely „A balkáni népköltészeti alkotásokról” címet viseli. (Egy zárójel erejéig azonban itt meg kell állni: Đurić a „balkanske narodne umotvorine” kifejezést használja, amely igen tágra értelmezhető: a szájhagyományozott lírai, epikai és prózaepikai műfajok mellett ide tartoznak a kisepikai prózaműfajok is.) A bevezető tanulmány a balkáni térség — a szerző sajátos szemlélete jegyében ide vonja „Pannóniát” is — etnikai folyamataiba ad történeti betekintést, felsorolva mindazokat a népeket, amelyek a történelem során hosszabb vagy rövidebb ideig lakták ezt a területet. E bonyolult folyamatok alapján megállapítást nyer,